

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ НОВОЇ КУЛЬТУРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Анотація. Проаналізовано стан державної політики в умовах нової культурної реальності в Україні та її пріоритети на сучасному етапі суспільної трансформації, також визначено її основні завдання, принципи і значення для розвитку сучасного суспільства, описано різні моделі політики держави у галузі культури, визначено стратегії культурного розвитку України.

Ключові слова: державна політика, принципи культурної політики, державне управління, культурні цінності, культурне життя.

Аннотация. Проанализировано состояние государственной политики в условиях новой культурной реальности в Украине и ее приоритеты на современном этапе общественной трансформации, также определены основные задачи, принципы и роль для развития современного об-

щества, описаны различные модели политики государства в области культуры, определены стратегии культурного развития Украины.

Ключевые слова: государственная политика, принципы культурной политики, государственное управление, культурные ценности, культурная жизнь.

Summary. The public policy in the new cultural reality in Ukraine and its priorities at the present stage of social transformation is analyzed, its main task, basic principles and role in the development of modern society are identified, various models of state policy in the field of culture are described, strategy of cultural development of Ukraine is defined.

Key words: public policy, the principles of cultural politics, public administration, cultural values, cultural life.

Розбудова національної системи культури в умовах становлення України як незалежної держави з урахуванням кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ ст. **актуалізує** наукові пошуки в царині критичного осмислення досягнутого і виявлення тенденцій в культуротворенні з метою зосередження наукових, духовних, матеріальних зусиль, ресурсів на подоланні тих проблем, які стримують розвиток культурної галузі, не дають можливості забезпечити нову якість життя, адекватну нинішній історичній епосі.

Метою статті є визначення основних парадигм культуротворення в Україні ХХІ ст. у вимірах світових інтеграційних процесів та дослідження впливу державного управління на культурні процеси.

Сучасні наукові розробки українських учених доводять, що у глобалізованому світі третього тисячоліття шанс на успіх перед Україною відкриває лише ефективна реалізація її людського потенціалу. Як європейська за цивілізаційною належністю нація Україна спирається у розвитку на європейську люди-

ноцентричну систему цінностей, яка неодноразово виявляла свою ефективність.

Черговим підтвердженням доцільності дотримання такої парадигми є успіх країн як Центральної, так і Східної Європи, які продемонстрували динамічний випереджальний розвиток і стійкість суспільства в умовах кризи [1].

У європейському світогляді інтелект, освіта, культура, професійний досвід, соціальна мобільність беззаперечно визнаються головною складовою національного багатства та основним ресурсом соціально-економічного розвитку. В останні десятиліття до цих традиційних індикаторів конкурентоспроможності додалася здатність до креативності та інновацій у професійній діяльності й соціальному житті, запорукою якої є високий творчий потенціал суспільства.

Декларуючи свій європейський вибір, Україна у ХХІ ст. започаткувала процес змін, втілюючи у суспільну свідомість ідеї та принципи Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і Європейської соціальної хартії. В основу процесів подальшого розвитку культури покладаються інтереси лю-

дини, її прагнення жити і творити в гармонії зі своїми цінностями, із суспільством і природою [7].

Такий підхід зумовлює в Україні зміну бачення ролі людини в політичному, економічному, культурному і соціальному житті країни. В Україні виробляється цілісна політика культурного розвитку, адекватна модернізаційним викликам [12].

Водночас культура розглядається як сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, охоплює всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти [3].

Ці процеси передбачають як політичні, так і економічні аспекти. У політичному вимірі перехід до культурного розвитку став передбачати досягнення найвищого рівня свободи особистості й водночас її готовність брати відповідальність за себе, свою родину, місцеву громаду і державу.

В економічному вимірі культурний розвиток став означати постійне зростання частки інтелектуального продукту в національному продукті, утвердження інноваційності як домінуючої моделі економічної поведінки [13].

Виявилися й основні принципи культурного розвитку України. Ними стали:

- людиноцентризм як система поглядів, що визначає цінність людини та її можливості, і як критерій оцінки ефективності держави та зрілості суспільних інститутів визнає невіддільне право кожної людини на вільний розвиток особистості та самореалізацію усіх її здібностей;
- розширення простору свободи, утвердження людської гідності, розкриття комунікативного потенціалу української культури як триєдиний спосіб формування національної ідентичності й соціалізації людини;
- розвиток та якнайповніше використання культурних надбань нації у багатогранності зв'язків з іншими національними культурами, відкритість для міжкультурної взаємодії з метою забезпечення належного місця Украї-

ни у європейському та глобальному культурному просторі [14].

Ключовою ознакою постіндустріальної доби в Україні постає нове розуміння культури як феномену, що потужно впливає на розвиток нових технологій, на кваліфікацію працівників, на ефективність менеджменту, соціальні та політичні практики членів суспільства, мотивацію економічної діяльності людини, національну ідентифікацію людини і громадянина тощо. Розвинена, динамічна та доступна культура стала тим живильним середовищем, в якому формується і реалізується креативний (творчий) потенціал людини — головної рушійної сили науково-технологічного та суспільного прогресу [10].

Спираючись на національні еліти, Українська держава спрямовує зусилля на осучаснення національної моделі культурної політики.

У цьому контексті українська національна культура стає модерною й конкурентоспроможною, але засвоєні новітні сфери творчості та культурних практик утверджуються як у межах фольклорно-поетичного простору, так і поза колом традиційних жанрів і стилів. Українці зберігають своє неповторне культурне обличчя, засвідчуючи оригінальний, пізнаваний образ української культури у свідомості світового співтовариства.

Об'єднавчий потенціал української культури є потужним чинником національної ідентичності та єдності. У суспільній свідомості утверджується сприйняття української культури як сукупності культур усіх національних меншин та етнічних груп, інтегрованих у єдиний культурний організм [5].

Основними завданнями, що стоять перед українським суспільством в XXI ст., є такі, як:

- формування цілісного національного мовно-культурного простору, що має ґрунтуватися на утвердженні української мови в усіх сферах суспільного життя, на забезпеченні присутності національного культурного продукту в культурному споживанні наших громадян;
- збереження та розвиток культурного різноманіття мовно-етно-релігійних складових сучасного українського суспільства як потужного ресурсу гуманітарного розвитку, культурного збагачення нації;

- визнання пріоритетності розвитку, підтримки та поширення сфери функціонування культури титульного етносу — інтеграційного чинника національної ідентичності, основи сталого розвитку Української держави;

- забезпечення динамічного розвитку національних культурних індустрій як важливої складової розвитку творчого потенціалу людини та потужного потенціалу економічного розвитку країни, створення повноцінного ринку якісних і доступних культурних послуг шляхом запровадження податкових пільг українським виконавцям, видавцям, кінематографістам тощо, формування сприятливого інвестиційного клімату у сфері культурних індустрій; використання культурних індустрій у розвитку регіонів має стати джерелом притоку інвестицій і фінансових надходжень, створення робочих місць, активізації культурного життя;

- розширення доступу до надбань культури, культурно-мистецьких послуг усіх верств українського суспільства, особливо мешканців малих міст і сіл;

- розгалуження системи публічних бібліотек, зокрема й електронних;

- поповнення фондів публічних бібліотек українськими книжками, пропагування книжки і читання серед дітей та молоді; сприяння виробництву і широкому прокату українських фільмів, запису та популяризації вітчизняної академічної та сучасної музики, розвитку мережі книгарень і кінотеатрів; розвиток професійного мистецтва, всіх його напрямів і жанрів, зокрема, заснованих на новітніх технологіях, пошук та впровадження інноваційних моделей позабюджетного фінансування мистецької творчості;

- відновлення історичної пам'яті українців, подолання імперсько-радянських стереотипів щодо оцінок українського минулого, унормування переліку державних свят, топоніміки, які не суперечать національній традиції, сприятимуть утвердженню української ідентичності;

- актуалізація та збереження національної культурно-історичної спадщини, створення системи її електронного обліку, перетворення історико-культурної спадщини на ключовий

чинник національної ідентичності, освіти та патріотичного виховання дітей та молоді, реалізації творчого потенціалу українського суспільства;

- розвиток і модернізація мережі музеїв і заповідників, зокрема, через залучення недержавних інвестицій та меценатських коштів, які здатні дати імпульс розвитку галузей економіки, що ґрунтуються на культурній спадщині (художні промисли, культурний туризм, туристична інфраструктура). Завершення культурно-мистецьких проєктів “Мистецький Арсенал”, “Гетьманська столиця” в Батурині, розвиток історико-культурних заповідників “Хортиця” та “Чигирин” тощо;

- сприяння розвитку національних культурних потреб співвітчизників, які проживають за кордоном, шляхом забезпечення доступу до національного культурного надбання України;

- популяризація української культури, просування національного культурного продукту поза кордони України шляхом розширення творчих контактів українських митців із закордонними мистецькими центрами, підтримка їх участі в міжнародних мистецьких програмах, фестивалях, конкурсах, виставках тощо, а також використовуючи можливості закордонного українства, яке є потужним ресурсом гуманітарного розвитку нації [6].

Аналіз тенденцій розвитку світової цивілізації дає підстави для твердження, що культура XXI ст. виробляє спільні риси, а її становлення супроводжується акумулюванням досягнень національних культур, кожна з яких вносить щось своє в загальний розвиток. Національна культура не існує як замкнена, самодостатня модель — без корелятивного спілкування з іншими культурами. Здобутки української культури стають надбанням усього людства і оцінюються як національний внесок у міжнародний культурний процес. У зв'язку з цим спостерігається зростання вимог до національних культур, зокрема української, до ширшого розкриття спектра її функцій — особливо в сучасній ситуації, коли українська культура прагне посісти гідне місце у світовому співтоваристві [9].

Основним виміром змін у культурі України XXI століття є стан духовних потреб гро-

мадян. І соціологічні дослідження доводять, що більшість громадян України визначились у своїй потребі знань щодо культури власної нації. Потребу “в знаннях з історії та національних особливостей української культури”, які становлять основу культури, декларують майже три чверті українців, а чверть — “загальною мірою”, бо стали приділяти їй більше часу тільки в останні роки.

Передумовою розвитку української культури є прагнення соціуму до зростання знань у багатьох сферах національної культурної самосвідомості, реального освоєння культури.

Водночас основним засобом у освоєнні здобутків української культури залишаються засоби масової комунікації (радіо, телебачення, преса, кіно), агресивний вплив яких зазначає три чверті громадян [4].

Оскільки культурі під силу вирішувати питання економічного зростання і проблеми зайнятості населення нова модель української національної ідентичності, політика формування якої відповідає євроінтеграційному курсу держави, відзначається активним залученням культурної складової. Цьому сприяла ратифікація Україною низки документів, таких як Європейська культурна конвенція, конвенції про охорону культурної, археологічної, архітектурної спадщини Європи, Конвенція ЮНЕСКО про охорону та заохочення різноманітності форм культурного самовираження. Прийняття цих документів стало початком євроінтеграційних рухів в українському культурному просторі, дотримання принципів підписаних угод відкрило Україні шлях до європейських культурних проєктів [2].

Культурна політика в Україні таким чином спрямувалася на вирішення проблем гуманітарної сфери. Державна підтримка фінансування культурних програм у досліджуваний період наражається на такі проблеми, як брак фаховості, відсутність системного підходу до розвитку культурних індустрій та культурної інфраструктури тощо. На часі виявився перехід до проєктного підходу у сфері культурних ініціатив, заохочення інноваційних, експериментальних програм, відкриття для них перспектив майбутньої самоокупності, розробка механізмів для розширення діяльності гро-

мадських культурних проєктів, стимулювання розвитку прибутковості культурної діяльності, інформаційна підтримка державою мистецьких заходів [8].

Визначити своє місце в європейському цивілізаційному просторі, з одного боку, неможливо без знання власних культурних коренів, історично сформованих традицій, цінностей та ідеалів, утілених у багатстві й розмаїтті української культурної спадщини. З іншого боку, ця спадщина є важливим чинником формування образу нашої країни на міжнародній арені. Варто зазначити й те, що обсяг і світова значущість національної спадщини, історична глибина її витоків, багатство міжнародних, міжкультурних зв'язків, що уособлюють її артефакти, ставлять Україну в один ряд із найбільш культурно розвиненими країнами Європи.

З цією метою в Україні розвивається міжнародне співробітництво у сфері збереження та актуалізації культурної спадщини як на державному, так і на громадському рівнях. Збільшення української частини Списку світової спадщини ЮНЕСКО є пріоритетним завданням культурної політики країни в найближчий час. Значні перспективи відкриває співпраця з такими міжнародними організаціями, як Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS), Всеєвропейська федерація зі збереження культурної спадщини Europa Nostra, Європейський музейний форум (European Museum Forum — EMF), Мережа музейних організацій (Network of Museum Organisations — NEMO) та ін. [11].

Разом з тим, незважаючи на значні зміни у суспільному житті України та світу, в системі державного управління країни ще залишались панівними застарілі механізми й уявлення про методи управління культурою.

Культурна політика в Україні традиційно зводилася до порівняно автономної та слабо координованої діяльності різних відомств, що опікуються охороною культурної спадщини, художньою діяльністю, книговидавництвом, бібліотечною та архівною справою тощо. Зокрема, людський капітал усе ще сприймається управліннями дуже обмежено — у площині вирішення демографічних проблем і проблем

соціального забезпечення. Мотиви діяльності управлінців у сфері культури та гуманітарного розвитку слабко пов'язані з економічною ефективністю.

І на цьому тлі в Україні з'явилася потреба в новій, більш інтегрованій моделі культурно-інформаційного простору, яка зрештою презентувалася творчою енергією нового креативного класу, який поступово став формуватися в країні. Творчість, нові ідеї та інноваційність виявилися передумовою виробництва якісно нового культурного продукту, який потребував розповсюдження та комерціалізації. Отриманий результат, своєю чергою, потребував системи збереження та став використовуватися у процесах, пов'язаних із вихованням, освітою та змінами управлінської культури. У підсумку продукти культурно-інформаційної сфери стали каталізатором суспільного розвитку й набули статусу культурного надбання нації.

Висновки. Таким чином, враховуючи всі зазначені фази розвитку культурно-інформаційного простору, в країні була розроблена дієздатна концепція, яка дала поштовх до вироблення нової культурної політики. Нова культурна політика поступово почала відходити від практики прямого управління “офіційною” культурою та переходити до політики стратегічного розвитку культури, що є характерним для більшості країн Європи [5].

Запровадження нової інтегральної моделі управління культурно-інформаційним простором

дозволило поставити у фокус управління такі пріоритети:

- створення єдиного загальнонаціонального культурно-інформаційного простору в Україні;
- відхід від статичної моделі захисту культурної спадщини та переходу до реалізації принципу “працюючої культурної спадщини”;
- формування сучасних культурних середовищ, соціальних мереж, які є носіями креативного потенціалу на місцевому, регіональному й національному рівнях;
- розроблення та реалізація пакету національних проектів у сфері культури та гуманітарного розвитку;
- організація систематичного моніторингу динаміки змін у культурі, розвиток культурологічного знання та культивування сучасних напрямів культурної політики [11].

Досвід засвідчив, що оновлення моделі управління у сфері культурного розвитку зазначеного періоду стало об'єктивною необхідністю, а нові інтенсивні кроки України, спрямовані на інтеграцію нашої країни в європейській культурно-освітній та інформаційний простір, стали її результатом. Розгоргання процесу модернізації культурної політики забезпечить формування демократичного та консолідованого суспільства, в якому знання та можливості їх практичного застосування виявляються важливим засобом самореалізації та розвитку особистості.

Література:

1. Дрожжина С. В. Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти / С. В. Дрожжина. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 198 с.
2. Закович М. М. Культурологія: українська та зарубіжна культура: [навч. посіб.] / М. М. Закович. – К.: Знання, 2007. – 567 с.
3. Закон України “Про культуру” від 14 грудня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/12852.html>
4. Кірсанов В. Культура дозволила як предмет культурної політики / Кірсанов В. // Вісник Книжкової палати. – 2006. – № 1. – С. 46–48.
5. Культурна сфера України потребує реформування // Виступ Президента України на засіданні Громадської гуманітарної ради 30 червня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/21993.html>.
6. Культура чи імітація культури?: Матеріали парламент. слухань на тему: “Культурна політика в Україні: пріоритети, принципи та шляхи реалізації” у Верховній Раді України, 20 квітня 2005 року / ВР України. К-т з питань культури і духовності. – К.: Парламентське вид-во, 2005. – 160 с.
7. Малімон В. Культурна безпека як мета культурної політики держави // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2006. – № 4. – С. 222–228.
8. Мовчан П. Культурна політика в Україні: пріоритети, принципи та шляхи реалізації // Голос України. – 2005. – 13 травня. – С. 16–17.
9. Нікітін В. Культурна політика в Україні: гуманіт. безпека, мова, освіта / В. Нікітін, М. Кузьменко, О. Кузьменко; Міжнар. центр перспект. досліджень. – К.: Оптима, 2007. – 88 с.
10. Пащенко Є. На шляху до культурного центру // Політика і час. – 2007. – № 2. – С. 58–59.

11. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2012. – 256 с.
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996 “Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 року № 1049 “Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених громадськими організаціями та творчими спілками, для виконання (реалізації) яких надається державна фінансова підтримка” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1049-2011-%D0%BF>.
14. *Шейко В. М.* Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.): [монографія] / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький. – К.: Генеза, 2005. – 592 с.